

Legújabb irányzatok a nemzeti könyvtári épületek kialakítása vonatkozásában

Anthony THOMPSON

A szerző Some Recent Trends in National Library Buildings című cikkét (Libri, 1974. Vol. 24. No. 1. 69-77. p.) Dr. TOMBOR Tibor ismertette.

Thompson nemcsak mint az IFLA hosszú időn át működő főtitkára, hanem mint egy figyelemre méltó könyvtárépítési szakkönyv szerzője is az elmúlt évek során megbecsülést szerzett magának. A címben jelzett témához tehát jó szakértőként nyult. A nemzeti könyvtári épületek kérdéseivel behatóan a Rómában - az UNESCO, az IFLA Könyvtárépítési Szakbizottsága és az Olasz Könyvtárak Egyesülete közös szervezésében - 1973 szeptemberében tartott kollokvium foglalkozott, melynek alkalmából maga a szerző rendezett egy olyan kiállítást a Palazzo Braschiban, amelyen 23 új nemzeti könyvtári épület tervanyagát mutatták be, de 7 jelentős átépítés építészeti dokumentumait is a látogatók elé tárta. E kiállítást megelőzően Thompson elemző kérdőíveket küldött szét, melyek átvizsgálása során végzett összehasonlítások eredményeként jutott el a tanulmányában foglaltakhoz.

A bonyolult kérdés a szerző szerint három szempontból viszonylag jól megközelíthető: 1) a funkció határozza meg az építészeti tervezés alapjait; 2) az előzőből következik a nemzeti könyvtár területi meghatározása, tekintetbe véve az állományt, a könyvtári dolgozók és az olvasók számát; 3) az elhelyezést népességkoncentrációs adatok, gazdasági megfontolások, a tervező építészek hozzáállása és meghatározott, helyi építészeti szokások befolyásolják.

Vannak azonban nehezen megközelíthető oldalai is a kérdésnek. Ezek egy része az eredetre utal. Köztudott, hogy számos nemzeti könyvtár egykori királyi könyvgyűjteményekből nőtt ki és sok közülük ez idő szerint is a régi épületekben működik, igen súlyos tehertételként hordozva a korszerű funkciót rosszul szolgáló épületet s az öröklött hagyományokat.

A kérdés vizsgálatának nehézségeit tetőzi, hogy "nemzeti könyvtár" megjelölésen nem mindig ugyanazt értik a világ minden részén, ugyanis nem mindegyik nemzeti könyvtár tölti be valamennyi jellegzetes nemzeti könyvtári funkciót (gondoljunk csak az NSZK-NDK esetére, vagy Itália nem kevesebb, mint nyolc "nemzeti könyvtárára", melyek közül ráadásul kettő a "központi" megjelölést viseli).

Nem egy országban (Dánia, Finnország, Norvégia, Jugoszláviában Horvátország és Szlovénia, Izrael, Izland) a nemzeti könyvtár egyben a központi egyetemi könyvtár feladatait is ellátja, illetve más országokban (USA, Japán) mint parlamenti könyvtár is működik, továbbmenve

azonban, vannak olyan nemzeti könyvtárak, amelyekben bizonyos nemzeti enciklopedikus jelleg helyett valamiféle szakkönyvtári funkció áll a nemzeti könyvtár működésének előterében.

E funkciózavar kiküszöbölésére az UNESCO 1958. évi szümpoziuma óta számos kísérletet tettek olyan szintézis kialakítására, mely szerves egységbe fogja a nemzeti könyvtárak deklarált funkcióit a sajátos helyi hagyományokkal. Ismerteti e szintézis létrehozása érdekében Humphreys és Gittig tanulmányát, egybeveti azok téziseit megegyezés és eltérés szempontjából, hangsúlyozva, hogy e két tanulmány között jelentős különbségek mutatkoznak a funkciók értelmezése terén. Mint új funkciókat jelöli meg a szerző a nemzetközi csere szervezését, az országos módszertani tevékenységet, az olyan könyvkiállítások szervezését a nemzeti könyvtári épületben, amelyek keretében a nemzeti irodalmi-kulturális kincseket mutatják be. Egybevetve az előadottakat, Thompson arra a megállapításra jut, hogy a nemzeti könyvtárak terén un. "normativa" kialakítására alig van lehetőség, mert egy meghatározott nemzeti könyvtár funkciórendszere függ az adott ország kulturális és politikai helyzetétől is.

A római kollokvium célkitűzéseinek megfelelően elkészített kiállítást megelőző, már említett kérdőívben 12 alapvető nemzeti könyvtári funkciót vizsgált meg a szerző. Vizsgálódásainak eredményeit táblázatban rögzíti.

A "nehéz" témák csoportjába tartozik még a nemzeti könyvtár nagyságának, méretének, tehát négyzetméterben kifejezett alapterületének és légköbméterben kifejezett kubaturájának a meghatározása, de ezen túlmenően valamiféle összehasonlítási alapnak a kidolgozása, meghatározása. Az összehasonlítás rendkívül nagy eltéréseket mutat fel mind négyzetméter, mind légköbméter vonatkozásában, aminek eredményeként viszont érdekes következtetéseket lehet levonni egy adott nemzeti könyvtárepület "gazdaságossága" tekintetében. Thompson fejtegetései utalnak arra is, hogy összehasonlítási alapokat lehet keresni az alapterület-kubatura és a tárolt állomány nagyságrendje között, tehát a területi értékek és a raktározási kapacitás összehasonlításával, valamint a kötetek számainak és az olvasók számának egybevetésével. S ezzel el is érkezik tanulmánya legkényesebb pontjához: hogyan egyeztethető össze a nemzeti könyvtár megőrző jellege a használati igénnyel, hiszen mindkettő a nemzeti könyvtár elkerülhetetlen funkciója. Minden új nemzeti könyvtárepület esetében az olvasóhelyek számának növekedésével találkozunk, tehát "használatkoncentráció" mutatkozik a nemzeti könyvtárakban, ugyanakkor, amikor a szakkönyvtárak területén a használat decentralizációja a jellemző. Éppen ezért a nemzeti könyvtárepületet népességcentrikus helyen kell megépíteni. Ez az általános törekvés, bár a római példa arra utal, hogy a perem felé is lehet telepíteni, a martini (Szlovák Nemzeti Könyvtár) pedig a centrumtól még távolabb települt. A fővárosok települési központjaiban elhelyezett nemzeti könyvtárak viszont a városon kívüli területeken létesítenek külső raktárakat (Moszkva, Párizs, London).

Thompson keresi a kiutat a konzerválás (megőrzés, archiválás) és a széleskörű használat nemzeti könyvtári funkciója között. A kiutat a British Library mintájára abban látja, hogy kettős könyvtári arculatot kell kialakítani. Az egyik könyvtár a legtávolabbi jövő számára gyűjtse az adott nemzet kiadványait, a másik pedig hatékony központi kölcsönzési

állománnyal rendelkezék könyv és folyóirat vonatkozásában, jól működő reprográfiai szolgálattal. Ezt az utat jelölte meg egyébként az IFLA grenoblei szessziója is. Az épülettervezőkre vár most a feladat az új típusú "kölcsonzó nemzeti könyvtár" épületének kialakítása terén.

Az IFLA UBC programja: az előzmények és a kezdet

Dorothy ANDERSON

A szerző IFLA's Programme for UBC: the background and the basis c. cikkét (IFLA Journal 1. Vol. 1975. No. 1. 4-8. p.) BORSÁNYI Ferenc tömörítette.

Az IFLA Végrehajtó Testületének 1973 decemberében tartott brüsszeli értekezletén megtörtént az első gyakorlati lépés az UBC (Universal Bibliographic Control - Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel) Nemzetközi Hivatalának létrehozása érdekében. A Testület ujszerű és látványos lépése, amely egy IFLA bizottság felállításához vezetett azzal a feladattal, hogy biztosítsa az UBC széles körű tevékenységének megszervezését, egyáltalán nem új elgondolásból született. Az elmúlt 20 esztendőben több hasonló tervvel foglalkozott az IFLA számos szekciója és bizottsága. Más nemzetközi bibliográfiai és könyvtárügyi szervezetek, valamint az UNESCO is, az IFLA-hoz hasonló aktivitással kezelték az UBC ügyét. Az utóbbi 4 esztendő eredményei között említhetjük a leendő intézmény elnevezésének és kezdőbetűinek tudatos és következetes használatát. A kezdeti lépések megtétele után az Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel már nemcsak terveket jelent, hanem fogalommal vált. Az elnevezés és a kezdőbetűk használata az IFLA elnökének, Herman Liebaersnek ötlete volt, ugyancsak az ő képzeletében született meg az UBC végleges megfogalmazása, ami az IFLA UBC programjának alapjává vált.

Az IFLA-n keresztül más nemzetközi szervezeteknek, de különösen a nemzeti könyvtáraknak és bibliográfiai testületeknek is számolniuk kell az UBC-vel, mert ha totális rendszerre szerveződik, akkor a nemzeti bibliográfiai intézmények alkotórészeivé válnak és tevékenységüket a teljes kooperáció kell hogy jellemezze. Az UBC rendszerét és technikai követelményeit Franz-Georg Kaltwasser körvonalazta 1971-ben megjelent cikkében.

Újabb jelentős lépés volt, hogy az IFLA 1973-ban, Grenoble-ban tartott általános tanácsülésének témájául az UBC-t tüzték ki és Kaltwasser dolgozata alapján vizsgálták meg az előadók az egyes országok, testületek, könyvtár típusok és a dokumentumok különböző fajtái szempontjából a bibliográfiai számbavétel UBC-vel kapcsolatos problémáit. Elnöki megnyitójában dr. Liebaers körvonalazta az IFLA-nak az UBC-t illető szándékait és meghatározta a nemzeti és nemzetközi szintű kivánalmakat. Az IFLA Végrehajtó Testülete már korábban összeállított egy tervezetet az UNESCO